

Foreword

The efforts of the German National Committee of ICOMOS and other colleagues involved in a project to study and preserve the village of Fertőrákos on the south bank of Lake Neusiedel had their origins in a trip to Hungary by the Alpen-Adria Working Group in 1989. Impressed by the nearly undisturbed state of preservation of the historic settlement and its integration in a still-intact rural landscape, staff from the Bavarian State Conservation Office and the Bavarian Administration of State Palaces, Gardens and Lakes returned for research purposes in June 1990. Working together with Hungarian colleagues, they more closely investigated the town plan as well as several selected buildings.

Fertőrákos (formerly Kroisbach), an old winegrowers' town close to Sopron (Ödenburg), has preserved exactly its historically evolved structure up until today. The white-washed, gabled facades along the main street are striking, as are the peculiarly stretched out farmsteads and fields, at the ends of which the barns join together like a belt around the settlement. Considerable historical evidence recalls the development of the settlement from the Middle Ages down to the present day: traces of the oldest core of the settlement in the vicinity of the bishop's palace and the mill, the adjoining late medieval street market, the remains of town fortifications, the stone boundary markers and wayside shrines. In the immediate neighborhood the remnants of a cult site dedicated to Mithra and of a stone quarry already used by the Romans refer to the locality's classical traditions.

The economic and political upheaval that marks life in Fertőrákos today is, from a preservation point of view, a danger and at the same time a great opportunity. Although on the one hand the unity of the townscape and the wealth of historic fabric must be protected under pressure from pending modernization, the revitalization efforts that have been initiated, including those involving touristic uses, do indeed also offer financial perspectives for accomplishment of future tasks.

Plans for preservation of the village infra-structures and for careful repair and use of historic buildings can only be developed from detailed knowledge of historic conditions and interrelationships.

With this insight, members of the Alpen-Adria Working Group in cooperation with representatives of the Hungarian National Committee of ICOMOS, the preservation department in the Hungarian Ministry for Transportation, Telecommunications and Building and the local government resolved upon a joint initiative, the results of which

Préface

Un voyage en Hongrie entrepris par des délégués du groupe de travail Alpes-Adriatique est à l'origine des efforts que concentrent sur l'exploration et la remise en état du village de Fertőrákos, village qui se situe sur la rive sud du lac de Neusiedel, le comité national allemand d'ICOMOS ainsi que des collègues intéressés au projet. Des membres du service bavarois des monuments historiques et de l'administration bavaroise des châteaux, parcs et lacs, impressionnés par le haut degré de conservation de l'agglomération historique et par son intégration exemplaire dans un site rural resté intact, sont retournés sur les lieux en juin 1990 afin d'y étudier, en collaboration avec des collègues hongrois, la situation générale et un certain nombre de constructions individuelles choisies.

Fertőrákos, l'ancien Kroisbach, vétuste petite bourgade vigneronne située dans les environs de Sopron (Ödenburg), a gardé ses structures séculaires jusqu'à l'heure actuelle. Son caractère est déterminé par les façades à pignons blanchies à la chaux qui longent la rue principale et par les parcelles tirées en longueur et fermées à l'arrière par des granges qui, se joignant l'une à l'autre, forment une ceinture autour de la petite cité. De nombreux témoins historiques marquent les degrés de l'évolution du lieu, du Moyen-Âge à nos jours: les traces du noyau urbain près de l'évêché et du moulin, la large rue faisant fonction de marché, qui a été établie vers la fin du Moyen-Âge, les restes des fortifications, les bornes anciennes et les monuments religieux. Dans les environs immédiats les vestiges d'un sanctuaire dédié à Mitras et d'une carrière exploitée par les Romains évoquent une tradition remontant jusqu'à l'antiquité.

Les grands changements politiques et économiques qui influent aujourd'hui sur la vie de Fertőrákos représentent au point de vue de la conservation des monuments à la fois un danger et une chance. S'il s'agit, d'une part, de préserver l'homogénéité de l'ensemble et la richesse de la substance historique face à une vague de modernisation imminente, la revitalisation qui vient d'être entamée offre d'autre part des perspectives matérielles propices à un travail restaurateur dans l'avenir – également dans le sens d'une exploitation touristique.

Les projets visant au maintien des structures rurales et à une remise en état prudente des bâtiments individuels doivent être basés sur une connaissance approfondie des conditions et des enchaînements historiques. C'est dans ce but que les collaborateurs du groupe de travail Alpes-Adriatique, des membres du comité national hongrois d'ICOMOS, des délégués de la section conservation des monuments du ministère hongrois des transports, de la communication et des travaux publics ainsi que des représentants de l'administration communale se sont

Die Bemühungen des Deutschen Nationalkomitees von ICOMOS und der an dem Projekt beteiligten Kollegen um die Erforschung und Instandsetzung des Dorfes Fertőrákos am Südufer des Neusiedler Sees gehen auf eine Ungarnreise von Vertretern der Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria im Jahr 1989 zurück. Beeindruckt von der nahezu ungestörten Erhaltung der historischen Siedlung und ihrer Einbindung in eine noch intakte bäuerliche Landschaft kehrten Mitarbeiter des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege und der Bayerischen Verwaltung der staatlichen Schlösser, Gärten und Seen im Juni 1990 zu einem Forschungsaufenthalt zurück, um in Zusammenarbeit mit den ungarischen Kollegen die städtebauliche Situation sowie einzelne ausgewählte Gebäude genauer zu untersuchen.

Fertőrákos, das ehemalige Kroisbach, ein altes Winzerstädtchen in der Umgebung von Sopron (Ödenburg), hat seine gewachsenen Strukturen bis heute getreu bewahrt. Prägend sind die weiß getünchten Giebfassaden entlang der Hauptstraße sowie die auffällig langgestreckten Hofanlagen und Fluren, an deren Enden sich die Scheunen wie ein Gürtel um die Siedlung zusammenschließen. Zahlreiche Geschichtszeugnisse erinnern an die Entwicklung der Siedlung vom Mittelalter bis in unsere Zeit: die Spuren des ältesten Siedlungskerns im Bereich von Bischofspalast und Mühle, der daran anschließende spätmittelalterliche Straßenmarkt, die Reste der Stadtbefestigung, die Grenzsteine und Bildstöcke. In der unmittelbaren Umgebung verweisen die Reste einer Mithras-Kultstätte und eines bereits von den Römern genutzten Steinbruchs auf die antike Tradition des Ortes.

Die wirtschaftliche und politische Umbruchsituation, die heute das Leben in Fertőrákos bestimmt, ist aus denkmalpflegerischer Sicht zugleich eine Gefahr und eine große Chance. Gilt es einerseits, die Geschlossenheit des Ortsbildes und den Reichtum an historischer Bausubstanz unter dem Druck anstehender Modernisierungen zu wahren, so bietet die eingeleitete Revitalisierung – auch im Sinn touristischer Nutzung – doch auch materielle Perspektiven für die Bewältigung der zukünftigen Aufgaben.

Konzepte für eine Erhaltung der dörflichen Strukturen und für eine behutsame Instandsetzung und Nutzung der historischen Gebäude können nur aus einer genauen Kenntnis der historischen Voraussetzungen und Zusammenhänge erwachsen. Aus dieser Einsicht haben sich Mitglieder der Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria in Zusammenarbeit mit Vertretern des Ungarischen Nationalkomitees von ICOMOS, der Abteilung Denkmalpflege im ungarischen Ministerium für Verkehr, Fernmelde- und Bauwesen und der kommunalen Verwaltung 1990 zu einer ge-

Az ICOMOS Német Nemzeti Bizottságának és a munkában közreműködő kollégáknak a Fertő tó déli partján fekvő Fertőrákos falu vizsgálatára és helyreállítására irányuló fáradozásai az Alpok-Adria-Munkaközösség képviselőinek magyarországi utazásával kezdődtek. A Bajorországi Szövetségi Műemléki Hivatal és az Állami Kastélyok, Kertek és Tavak Bajorországi Igazgatósága munkatársait megigézte a nagyjában-egészében érintetlenül megőrzött történeti település és kapcsolata a háborítatlan falusi tájjal: 1990-ben hosszabb időre visszatértek tehát, hogy ott-tartózkodásuk alatt magyar kollégáikkal együttműködve tovább kutassák a település városépítészeti elrendezését és néhány kiválasztott épületet pontosabb vizsgálat alá vegyenek.

Fertőrákos, a hajdani Kroisbach -ősi vincellérvároska Sopron (Ödenburg) közvetlen szomszédságában-mindmáig híven megőrizte nőtt szerkezetét. Arculatát a Fő utcát szegélyező, fehérre meszelt, oromzatos homlokzatok határozzák meg, no meg a feltűnően elnyúló, hosszú parasztházak, mély telkeikkel, a telkek végében pajtákkal, melyek sora gyűrűként övezi a települést. A történelem tanuinak sokasága a településnek a középkortól napjainkig tartó fejlődésére emlékeztet: ilyenek a legrégebbi településmag maradványai a püspöki vár és malom területén, az ehhez kapcsolódó későközépkori piaci utca, a város erődítésének nyomai, a határkövek és útmenti szobrok. A hely antik hagyományaira a közvetlen közeli környék Mithras-kultusz helyének maradványai és a – már a rómaiak által is használt – kőfejtő figyelmeztetnek.

A gazdaság és politika átalakulása határozzák meg napjainkban Fertőrákos életét, és ez a műemlékvédelem szempontjából egyszerre jelent veszélyt, de nagy lehetőségeket is hordoz magában. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a településkép zártságát és a történeti épületállomány gazdagságát a korszerűsítés szorító igényei ellenére is meg kell őrizni, ugyanakkor a megkezdett falumegújítás – ide értve a turisztikai jellegű hasznosítást is – anyagi oldalról széles távlatokat nyit a jövő feladatainak megoldása előtt.

A falusi településszerkezet megtartásának és a történeti épületek elővigyázatos helyreállításának és hasznosításának elgondolásai csak a történeti előfeltételek és összefüggések pontos ismeretében körvonalazódhatnak. Mindezt látva 1990-ben közös kezdeményezésről határoztak az Alpok-Adria Munkaközösség tagjai, együtt az ICOMOS Nemzeti Bizottság képviselőivel, az akkori szakminisztérium (KÖHÉM) Műemléki Osztályával és a községi igazgatással: e munka eredményei most kerülnek közreadásra. Így kerülhetett sor a egyik történeti paraszt-

are presented here. Exact measurements of a historic farmhouse were drawn up exemplarily to serve as the basis for planning, repair and use of the structure in a manner compatible with preservation interests. Chosen for this purpose was the „Zollnerhof”, which had recently been purchased by the local government with the support of the preservation office and is to be safeguarded and repaired for an as-yet-undetermined public use. The overall village plan with its property allotments and fields was also studied, and extensive photographic documentation, a selection of which is published here, was made.

The documentation of the historic and town-planning significance of Fertőrákos would not have been possible without the committed efforts of the colleagues involved in the project. The German National Committee of ICOMOS thanks the authors, foremost Dipl. Ing. Dr. Gábor Winkler, who further took upon himself the task of translation. Thanks are also extended to the director of the preservation department in the Hungarian Ministry for Transportation, Telecommunications and Building, Dipl. Ing. László Agostházi, and to the president of the Hungarian National Committee of ICOMOS, Dipl. Ing. Dr. András Román, for their manifold support of the undertaking. The publication, produced in cooperation with the Alpen-Adria Working Group, was supported by the Bavarian state government through a grant for re-drawing of the plans and for translation of the articles into Hungarian.

The groundwork for the rehabilitation of Fertőrákos published here is naturally only an initial step in the right direction: Now it is imperative to execute the first safeguarding and repair measures in an exemplary manner.

Michael Petzet

associés en une initiative commune. Les résultats de leurs travaux sont présentés dans cette brochure. Un relevé exemplaire, qui tient compte des déformations, a été fait d'une ferme historique. Ce relevé servira de point de départ à un projet de remise en état en vue d'une utilisation nouvelle du bâtiment. Il s'agit de la ferme Zollner, acquise dernièrement par la commune avec le soutien du service des monuments historiques et dont la destination future n'est pas encore établie. L'ensemble de la bourgade et ses structures parcellaires ont été également l'objet d'études, études complétées par une documentation photographique dont nous publions ici des exemples choisis.

Cette documentation, qui met en relief l'importance historique et urbanistique de Fertőrákos, n'aurait pas été possible sans l'engagement personnel des collègues qui y ont contribué. Le comité national allemand d'ICOMOS remercie les auteurs des articles qui suivent, en premier lieu l'Ing. Dipl. Dr. Gábor Winkler qui a assumé le travail de traduction. Nous remercions également le chef du service conservation des monuments du ministère hongrois des transports, de la communication et des travaux publics ainsi que le président du comité national hongrois d'ICOMOS, l'Ing. Dipl. Dr. András Román, qui ont soutenu cette entreprise d'une manière efficace.

Cette publication, éditée en collaboration avec le groupe de travail Alpes-Adriatique, a été encouragée par le gouvernement de l'Etat de Bavière, qui a accordé des subsides pour le dessin des planches et pour la traduction des articles en hongrois.

Cette édition des données fondamentales, qui serviront à l'assainissement de Fertőrákos, n'est évidemment qu'un premier pas dans la bonne direction: il s'agira, dès à présent, de réaliser les premières mesures de consolidation et de remise en état, et ceci d'une manière exemplaire.

Michael Petzet

meinsamen Initiative entschlossen, deren Ergebnisse hier vorgelegt werden. So wurde beispielhaft ein verformungsgerechtes Bauaufmaß eines historischen Bauernhauses erstellt, das den Planungen für eine denkmalgerechte Instandsetzung und Nutzung als Grundlage dienen soll. Ausgewählt wurde der „Zollnerhof“, der vor kurzem von der Gemeinde mit Unterstützung des Denkmalamts erworben wurde und für eine noch zu bestimmende öffentliche Nutzung gesichert und instandgesetzt werden soll. Untersucht wurde aber auch die dörfliche Gesamtlage mit ihren Parzellen und Fluren, begleitet von einer ausführlichen Photodokumentation, die hier in einer repräsentativen Auswahl veröffentlicht wird.

Die Dokumentation der historischen und städtebaulichen Bedeutung von Fertőrákos wäre ohne den engagierten Einsatz der beteiligten Kollegen nicht möglich gewesen. Das Deutsche Nationalkomitee von ICOMOS dankt den Autoren, allen voran Dipl.-Ing. Dr. Gábor Winkler, der zudem die Übersetzungsarbeit auf sich genommen hat. Zu danken ist auch dem ehemaligen Abteilungsleiter Denkmalpflege im Ungarischen Ministerium für Verkehr, Fernmelde- und Bauwesen, Dipl.-Ing. László Ágostházi, und dem Präsidenten des Ungarischen Nationalkomitees von ICOMOS, Dipl.-Ing. Dr. András Román, für Ihre vielfältige Unterstützung des Unternehmens.

Die in Zusammenarbeit mit der Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria herausgegebene Publikation wurde von der Bayerischen Staatsregierung mit einem Zuschuß für die Umzeichnung der Pläne und die ungarische Übersetzung der Beiträge gefördert.

Die auf diese Weise veröffentlichten Grundlagen zur Sanierung von Fertőrákos sind natürlich nur ein erster Schritt in die richtige Richtung: Jetzt gilt es, erste Sicherungs- und Instandsetzungsmaßnahmen beispielhaft durchzuführen.

Michael Petzet

ház példaértékű felmérésére, hiteles alapot teremtve ezzel a műemlékileg megkívánt színvonalú helyreállítás és hasznosítás számára. A Zollner-házra esett a választás, melyet az önkormányzat a műemléki hivatal segítségével vásárolt meg; e ház – állagának biztosítása és ezt követő felújítása során – később meghatározandó célra, valamilyen közösségi rendeltetés kielégítésére szolgál majd. Emellett gondos vizsgálat tárgyát képezte maga a teljes falusi együttes is, telekosztásával, dűlőivel; e mu unkarész részletes fényképanyag készítésével párosult, melyből itt a munka céljait bemutató válogatás kerül közreadásra.

Fertőrákos történeti és városépítészeti jelentőségének igazolása a résztvevő munkatársak elkötelezett munkálkodása nélkül aligha lett volna lehetséges. Az ICOMOS Német Nemzeti Bizottsága köszönetét fejezi ki a szerzőknek, mindenek előtt dr. Winkler Gábor építésznek, aki egyúttal a magyar változat elkészítésével járó munkát is magára vállalta. Köszönet jár a KÖHÉM Műemléki Csoport vezetőjének, Ágostházi László építésznek és nem utolsósorban az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága elnökének, dr. Román András építésznek, akik a vállalkozást sokféle módon támogatták.

Az Alpok-Adria Munkaközsöggel együttműködve létrehozott kiadvány megjelenését a Bajor Állam Kormányja a tervek átrajzolásával és a tanulmányok magyar fordításával kapcsolatos költségek előteremtésével támogatta.

A Fertőrákos megújításához ilyen módon közreadott alapelvek csupán az első, helyes irányban megtett lépések. Most az a legfontosabb, hogy az állagmegóvással és helyreállítással kapcsolatos soronkövetkező intézkedéseket példamutató módon hajtsák végre.

Michael Petzet